

СПОСОБИ ВИРАЖЕННЯ АВТОРСЬКИХ СЛІВ ПРИ ПРЯМІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ Ш. БРОНТЕ)

У статті описано способи вираження авторських слів при прямій мові. На матеріалі прозових творів Ш. Бронте виокремлено бездієслівні та власне дієслівні вводи, з подальшою їх градацією на лексико-семантичні групи.

Ключові слова: слова автора, дієслівний ввід, лексико-семантична група, засоби комунікації.

The article deals with ways of expressing the author's words of direct speech. Nonverbal and verbal types of the author's words are stated in C. Bronte's works.

Key words: author's words, verbal type of the author's words, lexical-semantic group, means of communication.

Спілкування складається з процесу висловлення та процесу розуміння, ніколи не здійснюється ізольовано від реальності. Співрозмовники завжди зустрічаються у певних обставинах, у певний час, у певному настрої, з певною метою. Тематика розмови може стосуватися найрізноманітніших проблем, а результат спілкування часто важко передбачити. Істотною ознакою висловлювання є його зверненість до когось, його адресованість [2, 275]. Кожна репліка, зроблена мовцем, розглядається як реалізація його комунікативного наміру. У діалогічному мовленні ролі адресата та адресанта постійно змінюються, якщо цього не відбувається, варто говорити про мовленнєву взаємодію, названу монологічною [3, 20].

Отже, комунікативна ситуація – це конкретна ситуація спілкування, компоненти якої (адресат, адресант, намір, місце, час тощо) створюють єдине

ціле, яке домінує над своїми частинами. Відображення комунікації у тексті є невід'ємним компонентом художнього твору, визначається індивідуальною майстерністю автора цього твору, адже письменник намагається приблизити мовлення персонажів до мовленнєвої реальності.

Для того, щоб зменшити розрив між усною мовою дійових осіб, зафіксованою у художніх текстах, та тією, яка існує в житті, письменник використовує авторські слова, за допомогою яких “віртуальні елементи мовної системи пов’язуються з дійсністю мовленнєвого спілкування” [1, 36]. Дослідженню слів автора як невід’ємного компонента конструкції із прямою мовою присвячені праці В. Вронської, І. Кучеренка, М. Милюх, Д. Розенталя, О. Федорова, Н. Шумилова та інших.

Мета цієї статті – описати особливості вираження авторських слів при прямій мові у прозових творах Шарлоти Бронте “Jane Eyre”, “Villette”, “The Professor”.

Слова автора можуть передавати широкий діапазон комунікативних навичок, засоби зображення яких варіюються відповідно до задуму письменника. В одному випадку такі утворення містять просодичні особливості мовлення, в іншому – паралінгвістичні параметри, або кінетичний супровід висловлювання. Це дозволяє автору спрямувати сприйняття репліки читачем у відповідне русло, адже зміна авторських слів, здебільшого, змінює інтерпретацію репліки: “*She never did so before,*” **at last said Bessie, turning to the Abigail** [4]; “*What we tell you is for your good,*” **added Bessie, in no harsh voice** <...> [4]; “*What is all this?*” **demanded another voice peremptorily** [4]; “*Do you feel as if you should sleep, Miss?*” **asked Bessie, rather softly** [4]; “*Fetch that stool,*” **Mr. Brocklehurst was pointing to a very high one from which a monitor had just risen** [4]; “*Hardened girl!*” **exclaimed Miss Scatcherd** [4]; “*What splendid weather!*” **observed the directress cheerfully, glancing at the same time from the window** [5].

Отже, будучи проміжною ланкою між авторською та прямою мовою, слова автора пов’язують репліки різних персонажів, передаючи емоції

дійової особи чи вказуючи на її конкретну дію. Здебільшого такі структури носять констатуючий характер: тут не використовуються ні питальні ні спонукальні речення.

Для слів автора характерний також частий повтор у їхній структурі певних мовних одиниць. Повтори виступають своєрідним з'єднувальним ланцюжком у діалогічних структурах текстів. Як правило, один елемент слугує відправною точкою для введення в контекст другої лексичної одиниці повтору, яка разом з усією фразою несе певну художньо-сміслову ідею. Аналізуючи слова автора при прямій мові, можна говорити переважно про лексичні повтори базового дієслова у їхній структурі.

Наприклад, загальний характер лексеми *to say* детермінує частотність та регулярність її використання як ввідного компонента на позначення різноманітних мовних актів (звертання, запитання, відповіді, докору тощо): *Presently he **said** to me, "Your name, little girl?"* [4]; *"What?" **said** Mrs. Reed under her breath* [4]; *"Shall I, Miss Temple?" – "You will," **said** she, passing her arm round me* [4]; *"Benefactress! Benefactress!" **said** I inwardly, "they all call Mrs. Reed my benefactress; if so, a benefactress is a disagreeable thing"* [4].

Дієслівні авторські слова, характеризуючись різноманітністю та чисельністю їхнього континууму, реалізують здатність називати ситуацію говоріння, співвідносячись з її елементами. Єдність функціонування нівелює істотні відмінності у семантиці. Це зумовлює виділення в межах групи авторських слів трьох лексико-семантичних груп дієслів: говоріння; рухів, жестів та міміки мовця; думки.

Так, процес говоріння завжди здійснюється певною мовою, має певні діалектні, професійні, жаргонні особливості, висоту, силу, тембр, темп, манеру вимови певних звуків тощо. Крім того, мовець ставить за мету силою свого голосу не лише передати певну інформацію, а й спонукати, сприяти розвиткові діалогу. Всі ці особливості відображаються дієслівними лексемами на позначення говоріння: *"Eulalie, je suis prete a pamer de rire,"*

observed one [5]; “*Is it your intention to become a tradesman?*” he *inquired* presently [5]; “*You see I am meditating in the field at eventide,*” *continued* this shade [5]; “*Yes,*” he *began*, “*I told you that you were an aristocrat, and who but an aristocrat would laugh such a laugh as that, and look such a look?*” [5]; “*Work, work!*” *reiterated* the inward voice [5]; “*Clerk and shopman!*” *murmured* I to myself [5]; “*Better take your berth at once, ma'am,*” *counselled* the waiter [6]; “*Say good-morning to the young lady,*” *dictated* Harriet [6]; “*Dr. Bretton,*” I *broke out*, “*there is no delusion like your own <...>*” [6].

Під час вербального спілкування спостерігається включення в нього немовленнєвих елементів – жестів, міміки, пози, стану суб’єкта. Як засіб комунікації, невербальні компоненти мають ті ж характеристики, що і мовленнєва діяльність. Розглядаючи їх як особливу мову, більшість дослідників наголошують на поширенні закономірностей вербальних систем на невербальні засоби комунікації, а тому в єдності ці компоненти становлять одну комунікативну систему. Увага в таких реченнях акцентується на засобах комунікації, які супроводжують власне мовленнєвий акт, звукова мова часто “коментується” рухом, мімікою чи жестом, які поглиблюють спілкування, роблять його більш виразним. Наприклад: “*I hope so,*” I *produced writing materials with alacrity* [5]; “*Oh,*” *returned* Mr. Brown, “*professor, here in Belgium, means a teacher, that is all*” [5]; “*No.*” I *shook my head* [5]; She *nodded*: “*I speak to Mrs. Bretton, formerly of Bretton, shire?*” [6]; I *looked up* in some surprise: “*A Catholic? No! Why suggest such an idea?*” [6]; “*Are they going to interrupt?*” he *glanced* at the door with an annoyed expression [6].

Об’єктивна дійсність так чи інакше завжди впливає на психіку людини. Спілкуючись з іншими, індивід використовує мовлення як засіб емоційного впливу на співрозмовника, що може стимулювати чи уповільнювати дію одного з суб’єктів комунікації. У художньому тексті це відображається за допомогою лексичних одиниць на позначення психічної діяльності. Спільною основою функціонування для цієї групи слів є розумова активність

людини в її різних виявах. Як правило, це синонімічний ряд лексем утворений навколо дієслова *to think*: “*Edward is rich,*” ***thought*** *I to myself* [5]; “*Her laughter,*” ***I reflected,*** “*must be the mere frenzy of despair*” [6]; “*I shall get by very well,*” ***I meditated*** [4]; ***I deliberated:*** “*I must keep in good health, and not die*” [4].

Лексичні одиниці, які входять до складу слів автора, часто отримують додаткові відтінки значень, завдяки чому втілюються художні образи, важливі для побудови всієї системи художнього тексту. Така ситуація сприяє функціонуванню не лише лексичних та контекстуальних, а й авторських синонімів, які разом утворюють численні групи та підгрупи.

У більшості випадків у кожній лексико-семантичній групі можна виокремити ядерне слово. Виразність таких одиниць у тому, що, з одного боку, загальні та ємкі значення нейтральних за експресивним забарвленням слів дозволяють позначати досить широке коло явищ; з іншого боку, вони дуже рухливі у змістовому та експресивному плані. Під впливом оточення концептуальні можливості таких одиниць зростають для передачі нових граней змісту.

Характеризуючись найрізноманітнішими часо-видовими трансформаціями, дієслова різної семантики привносять у художній текст відчуття перспективи, сприяють зміщенню певних семантичних пластів тексту, актуалізують, динамізують оповідь. Дієслівні лексеми широко функціонують у супроводі інших частин мови (іменників, прислівників, дієприслівників), які модифікують значення дієслівного ядра слів автора: *He <...> **said** solemnly, and in a bass voice,* “*Her size is small: what is her age?*” [4]; *Presently she **said,** in the sweetest tone,* “*How comfortable I am! That last fit of coughing has tired me a little; I feel as if I could sleep: but don't leave me, Jane; I like to have you near me*” [4]; “*The Miss Reeds could not play as well!*” ***said*** *she exultingly* [4]; “*Who talks of cadeaux?*” ***said*** *he gruffly* [4]; “*Ladies,*” ***said*** *he, turning to his family,* “*Miss Temple, teachers, and children, you all see this girl?*” [4]; “*C'est ma gouverante!*” ***said*** *she, pointing to me, and addressing her nurse;*

who answered [4]; *“Confusion to her goblin trappings!” cried he, irreverently: “but at least she had handsome eyes bright and soft”* [6]; *“Papa, I am not hurt,” said a girlish voice; “am I with papa?”* [6]; *“What do you mean to do?” pursued Hunsden coolly* [5].

Наповнення слів автора певними лексичними одиницями детерміновано необхідністю створити саме той контекст, який забезпечить повноцінне сприйняття прямої мови. Відбір лексичних одиниць, які автор використовує для побудови авторських слів, здійснюється відповідно до потенціалу цих лексем всебічно описувати комунікативну ситуацію та передавати характеристики процесу мовленнєвої взаємодії.

Для репрезентації ситуації спілкування у ролі ввідних слів можуть використовуватися й інші частини мови. Такі структури характеризуються інтонаційною та змістовою незавершеністю, потребують доповнення прямою мовою. Лише разом з реплікою вони утворюють граматичну конструкцію, яка виражає відносно завершену думку: *“Let her go,” was the only answer* [4]; *“So much?” was the doubtful answer; and he prolonged his scrutiny for some minutes* [4]; *“I am all obedience,” was the response* [4]; *“Here is an absurdity!” was her morning accost* [6]; *“Oh, no!” with some animation* [5]; **The other:** *“What can you do to alter it?”* [5].

Отже, способи вираження авторських слів при прямій мові варіюються від використання дієслів різної семантики до функціонування у цій ролі інших частин мови. Так чи інакше, слова автора виступають одним із продуктивних лексико-граматичних засобів творення художніх структур. Взаємодіючи з конструкціями прямої мови, вони відіграють важливу смислотворчу і функціональну роль у прозових текстах Ш. Бронте.

Список використаної літератури

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М.: Советская Энциклопедия, 1966. – 608 с.

2. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – 2-е изд. – М.: Искусство, 1986. – 445 с.

3. Долинин К. А. Интерпретация текста: (французский язык) / К. А. Долинин. – М: Просвещение, 1985. – 288 с.

4. Brontë Charlotte. Jane Eyre / Charlotte Brontë. – London, 2007. – 407 p. – Режим доступа: <http://www.gutenberg.org>

5. Brontë Charlotte. The Professor / Charlotte Brontë. – London, 2008. – 154 p. – Режим доступа: <http://www.gutenberg.org>

6. Brontë Charlotte. Vilette / Charlotte Brontë. – London, 2005. – 424 p. – Режим доступа: <http://www.gutenberg.org>